

Слесаренко О. А. Методологические основы научных исследований М. П. Драгоманова

М. П. Драгоманов сделал весомый вклад в историческую науку, а самое главное оставил оригинальную систему взглядов на исторический процесс и методы его познания. Он одним из первых в Украине определил границы исторической науки, ее назначение и роль в развитии общества, что создает условия для переосмысления современных представлений о границах и назначении исторической науки как таковой, что закладывает основу общественного мировоззрения украинской нации. Проанализирована предложенная М. П. Драгомановым оригинальная методологическая система исторических исследований, основанная на изучении человеческого мировоззрения, выявлении центральных событий исторических эпох, новаторской схеме критики источников и использования достижений других наук.

Ключевые слова: М. П. Драгоманов, методология, история, исследования, мировоззрение.

Slesarenko O. O. Academic research guidance by M. P. Dragomanov

M. P. Dragomanov made quite a significant contribution to historical studies, and most importantly, he left behind him the original frame of reference on historical process and cognitive procedures. Scientific study of creative heritage of M. P. Dragomanov is particularly relevant in terms of formation and development of the Ukrainian national historical studies. He was one of the first in Ukraine to delineate historical studies, its purpose and role in social development, establishing conditions for rethinking of modern representation of the scope and purpose of historical studies as such, that creates the foundation for social outlook of Ukrainian nation. Their use has made it possible to study the P. academic research guidance by M. P. Dragomanov based on the study of the human outlook, identification of barnburners of historical eras, forward-looking framework of source criticism and use of achievements of other sciences.

Keywords: M. P. Dragomanov, guidance, history, research, outlook.

УДК 94(477);323(477)

В. В. Островський

УКРАЇНЬСКА НАЦІОНАЛІСТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЗІНОВІЯ КРАСІВСЬКОГО

Стаття знайомить із творчою спадщиною представника українського націоналізму: оунівця, повстанця, дисидента, правозахисника, поборника легалізації Української греко-католицької церкви; політв'язня, політика; літератора Зіновія Красівського (1929–1991). Вперше розкрито бачення філософських концепцій українського радикального націоналізму, історії поневолення українців, умов звільнення та становлення України, програми українського державотворення, тяглості і перспектив Української Революції та українського націоналістичного чину, висловлені З. Красівським у його поетичних та прозових творах.

Ключові слова: Зіновій Красівський, український націоналізм, українська націоналістична ідеологія, український національно-визвольний рух, українська націоналістична проблематика.

Після проголошення незалежності України в середовищі її свідомих громадян посилювався інтерес до відновлення своєї історичної пам'яті. Українська історична наука отримала майже необмежені можливості для розвитку та вираження. Серед вагомого обсягу останніх напрацювань вітчизняних історіографів чи не найпомітніше місце посіли дослідження національно-визвольної тематики, а у її контексті – українського націоналізму: його історіософії, хронології, персоналії.

Питання місця й ролі особи в історії українського націоналізму постійно ставали і стають предметом професійних зацікавлень науковців. Зіновій Михайлович Красівський (1929–1991) – один із найяскравіших представників українського націоналістичного чину, який персоніфікував третє покоління Організації Українських Націоналістів в Україні [32]. Він змагався у лавах Української Повстанської Армії впродовж другої половини 1940-х рр., співзасновував Український Національний Фронт (УНФ), належав до Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ), співзасновував Українську Гельсінську спілку (УГС) та Всеукраїнське політичне об'єднання "Державна самостійність України" (ДСУ), домагався легалізації Української греко-католицької церкви (УГКЦ), очолював Крайовий Провід ОУН(б) в Україні [37, с. 930; 3, с. 296; 45]. Окрім того, З. Красівський – автор прозових та поетичних художніх творів, пам'яток епістолярного жанру та публіцистики, суспільно-політичних документів [39, с. 48]. Упродовж усього життя сповідував і обстоював ідеологію українського націоналізму.

У період незалежності України не проведено ґрунтовного дослідження життєпису З. Красівського. На даний час (за винятком окремих видань та публікацій [40; 32–35;]), відсутні історіографічні праці, де були б подані об'єктивні характеристики суспільно-політичної й творчої діяльності цієї непересічної особистості. У 2010 р. захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук Марії Якібчук "Творчість Зіновія Красівського та Ярослава Лесіва: дискурс національної ідентичності" [44]. Однак ця робота в силу галузевої спрямованості розглядає літературний аспект писемного насліддя З. Красівського. Науковці-історики Мирослав Панчук, Юрій Зайцев, Ярослав Дашкевич [40] аналізували публіцистичні статті опозиціонера. Але їх аналітика стосується лише тих матеріалів, що пов'язані з історією УНФ. Отож, наявні публікації є не всебічними, а тому хочеться вірити в те, що дана стаття виправить історіографічну прогалину й поверне ім'я Зіновія Красівського в антологію українського націоналізму другої половини ХХ століття.

Творчу спадщину З. Красівського можна класифікувати за кількома умовно визначеними напрямками. Напрямок літератури репрезентований історичним романом "Байда", поемою "Тріумф Сатани", збірками поезій "На сполох", "Литаври", "Месник" і "Невольницькі плачі" [2; арк. 345–347; 19–22; 24; 31]. Напрямок мемуаристики інтегрує автобіографії, епістолярні пам'ятки, спогади, інтерв'ю [6–8; 10; 17; 18; 36; 41]. Напрямок публіцистики об'єднує заяви, статті, виступи, суспільно-політичні документи [5; 11–16; 23; 25–30]. Всього із доробку Зіновія Красівського дослідникам доступні близько 95 поезій (видані окремими книжками та опубліковані в часописах) [2, арк. 345–347; 19–22; 24; 31]; кілька добірок листів (1 – видана окремою книжкою, 1 – опублікована на сторінках часописів та видань, 1 – у вигляді музейної експозиції, інші – опубліковані в різних виданнях, збережені в приватних архівах) [17; 18; 36; 41]; півтора десятка публіцистичних матеріалів (опубліковані в періодичних виданнях і збірках, збережені в приватних архівах) [11–16; 23; 25–30]; два-три варіанти автобіографій (опубліковані в періодичних виданнях та збірках) [5; 19–22; 31]; десяток заяв, звернень та інтерв'ю (опубліковані в періодичних виданнях і збірках, збережені в приватних архівах) [5–8]. Окрім усього, музейні експозиції, та, особливо, приватні архіви містять публіцистичні праці З. Красівського, сотні його листів, вітальних листівок, що чекають майбутнього оприлюднення й докладного фахового опрацювання.

Доля літературного доробку Зіновія Красівського – терниста. В автобіографії він писав, що, переїжджаючи із міста Караганда, "привіз до Львова збірки поезій "На сполох" і "Литаври" [20, с. 124]. Очевидно це відбулося або в 1956 р., або в 1958 р. [20, с. 124]. На жаль, із тих збірок "лишилися в пам'яті та слідчих матеріалах тільки заголовки" [20, с. 124]. Ймовірно, у 1965 р. (1966 р.) недавній випускник філологічного факультету Львівського університету написав історичний роман "Байда". Автор надіслав твір до Михайла Стельмаха і отримав позитивний відгук з рекомендаціями доопрацювання та можливого надрукування у журналі "Жовтень" або видавництві "Каменярь" [1, арк. 32–33]. Але роман до читача не дійшов. Він конфіскований як речовий доказ у справі УНФ і, найвірогідніше, знищений. Перебуваючи у Владимирському централі, З. Красівський намагався продовжити роботу над "Байдою", але її кінцевий результат невідомий [33, с. 34–35]. У другій половині 1964 р. З. Красівським створена поетична збірка "Месник" [34, с. 192–193], що поєднала 14 віршів антирадянської спрямованості [2, арк. 345–347]. Вона, як і роман "Байда", конфіскована під час арештів учасників УНФ й міститься в т. 10 відповідної кримінальної справи. Декотрі із віршів "Месника" (8 поезій) надруковані в часописі "Українські проблеми" [24]. Загалом, найяскравішим виявом літературної творчості З. Красівського вважаються поема "Тріумф Сатани" та добірка поезій "Невольницькі плачі". Обидві народжені у Владимирському централі. Поема не збереглася й не опублікована, а добірка поезій потрапила за кордон і в 1984 р. побачила світ у Брюссельському видавництві "Література і мистецтво" [20]. Натепер існує сім первинних й перевиданих її варіантів, що містять від 56 до 80 віршів [19–22; 31]. Оцінюючи їх суспільно-культурне значення, М. Якібчук виголошує: "Створені у важких <...> умовах радянського ГУЛАГу, "Невольницькі плачі" Зіновія Красівського є прикладом незламності людського духу, духовної рівноваги та національної гідності" [43, с. 75].

Мемуаристика Зіновія Красівського відображена творами різних жанрів. Передусім, у декількох варіантах відома його автобіографія, котра поміщена у вигляді передмов чи післямов до "Невольницьких плачів" [19–22; 31], а також в офіційних заявах [5]. У 1991 р. журнал "Українські проблеми" опублікував спогади З. Красівського про карання у Владимирській в'язниці – "Владимирський централ", що написані як листи до другої дружини Олени Антонів [10]. У музеї села Витвиця експонуються збірка "Листи з неволі" та інші звістки Зіновія до першої дружини Стефанії Юрович, синів Мирослава і Ярослава [18]. Окремою книжкою видрукуване листування З. Красівського з представницею Міжнародної Амністії, американкою Айріс Акагоші [36]. У виданні "Чорновіл В. Твори: У 10-ти т." зібрана його переписка з В'ячеславом Чорноволом та іншими українськими опозиціонерами [41], в книжці Дмитра Юсипа "Зіновій Красівський. Сторінками життя і творчості" – з Дмитром Квечком [42]. Приватні архіви зберігають кореспонденцію з українськими й зарубіжними громадськими діячами, зокрема Раїсою Мороз, Романом Ковалем тощо. Оприлюднені декілька інтерв'ю З. Красівського [6–8] та спогади [19–22; 31]. Своєрідність його мемуаристики у тому, що крім особистих питань він постійно торкався суспільної тематики. З іншого боку, попри фактичне та світоглядне наповнення, написані рукою філолога автобіографії, листи, спогади становлять неабияку літературну цінність.

Зіновій Красівський вів активну суспільно-політичну діяльність. Однак ті дієвиї не співвідносилися з чисельними показниками його публіцистики, котра налічує лише понад 15 найменувань. Характерно, що то не спеціально підготовлені публікації з актуальних проблем тогочасності. Оскільки більшу частину свого життя З. Красівський провів у місцях радянської неволі, не було сенсу писати політичні твори, котрі не дійшли б до читача. Тому публіцистика З. Красівського – це відтворені побратимами тексти його доповідей і виступів на різних масових зібраннях часів "перебудови". Більшість із них оприлюднені на сторінках української періодики та в книзі "Жага і терпіння. Зіновій Красівський у долі українського народу", що її упорядкували Р. Коваль та В. Рог [4]. Безпосередньо з-під пера З. Красівського вийшли статті, пов'язані з історією УНФ: "Тактика Українського Національного Фронту" (далі – "Тактика"), "Хто вони?", "Колонізатори і їх посіпаки" (в матеріалах кримінальної справи – "Колонізатори і їх політика" [1, арк. 420], але в часописі "Воля і Батьківщина" – "Колонізатори і їх посіпаки" [16] – О. В.), а ще – "Становище України в сучасному світі", що опублікована в журналі "Українські проблеми" [25]. Суспільні теорії З. Красівського висвітлені в його офіційних заявах [5] та останніх прижиттєвих інтерв'ю [6–8]. Вони містять особистісні ставлення автора до правозахисної діяльності, духовного життя та державотворчого процесу в Україні тощо. Загалом, Зіновій Красівський розкрив у своїх публіцистичних рядках новітні розуміння домінант української націоналістичної ідеології.

Філософська парадигма будь-якого націоналізму – ідеалізм, в першооснові якого ідея і дух. Кожен націоналізм формулює свою національну ідею. Сутність української національної ідеї висловлена в першій фразі Декалога українського націоналіста: “Здобудеш Українську Державу, або загинеш у боротьбі за неї” [38, с. 30]. Саме національна ідея, на думку Зіновія Красівського, становить сенс існування нації, її активне світоорієнтування. В той же час національна ідея вимагає постійної людської самопожертви: “Затямте! / Ідея живе лиш тоді, / Коли прагне людина за неї померти” [21, с. 88–90]. Разом з тим, реалізація національної ідеї неможлива без сформованості в нації моральної сили – духу. Витлумачуючи своє розуміння українського націоналізму, З. Красівський ототожнював його з виявом духу. 9 лютого 1991 р., виступаючи на теоретичній конференції у селищі Славськ, він зазначив: “Український націоналізм сьогодні – це кожний порух м’язів і духа на користь нації” [13, с. 84]. Він також стверджував, що український дух повною мірою продемонстровано в період націоналістичного спротиву середини ХХ століття: “Націоналізм – це вищий прояв людського духу, який був усі часи протягом усієї історії людства, але досяг свого апогею у 40–50-х роках, і якраз в українській нації” [13, с. 84]. У поетичних рядках З. Красівського мовиться про важливість злиття й гармонії духу нації та духу націоналіста: “О, нене рідна! / Дай снаги, уміння / В одне з тобою злитися, з’єднатись / Незламним духом, болісним сумлінням! / Дай обернути знов в людей каміння! / Дай недостойному тобі лиш слугувати!” [21, с. 126]. Дух нації утверджується й гартується тоді, коли дух кожного її представника налаштований до повсякденної діяльності чи боротьби. Як писав З. Красівський, боротьба в ім’я нації має окрилювати: “І дух мій може знятися на крила / І в битву ринутись готові!” [2, арк. 347 зв.]. Тому достойниками українського націоналізму вважав тих, хто “пронесли через життєві поневіряння віру в перемогу, зберегли сильний дух і наснагу до боротьби” [2, арк. 301]. Таким чином, український націоналізм у трактуваннях Зіновія Красівського – це активна еманация моральної сили – духу, спрямована на досягнення й утвердження української національної ідеї.

Визначальною категорією націоналізму є нація. У своїх творах Зіновій Красівський не запропонував тлумачення цієї категорії, адже в більшості випадків послуговувався поняттям “народ”. Очевидно, він не вбачав різниці у значеннях обох слів. Що характерно, З. Красівський слово “народ” в основному вживав у поетичних строфах, а в мемуарних чи публіцистичних реченнях чергував зі словом “нація”. Таке чергування підтверджується зіставленням і порівнянням кількох його віршових чи прозових уривків: “І плач не мій, а змучених віків / І сум, і жаль – усе мого народу!” (*виокремлення чи підкреслення – О. В.*) [20, с. 63]; “Український народ, наче знятий з хреста, / Опустошений, нищий, убогий / Утікає, біжить з-під чужого хлиста / Навмання на чотири дороги” [31, с. 77]; “О Боже!.. – прости мій народ!.. Не карай!.. / Вони, безталанні, не знають, що чинять...” [20, с. 92–93]; “Нам треба зрозуміти: поневолена нація не має вибору” [8, с. 24]; “Наша історія не знає таких періодів, коли би народ повністю складав зброю боротьби за своє національне існування” [2, арк. 300 зв.], “...український народ має давні демократичні традиції” [8, с. 25]. Поза всяким сумнівом, З. Красівський робив взаємозаміну понять неусвідомлено, адже схожі підходи традиційно простежувалися в більшості письмових чи усних висловлювань тодішніх речників націоналізму. Натомість, в кількох випадках автор проводив своєрідне, доволі логічне, розмежування, швидше за все, випадкове. Мова йде про те, що у прозових творах, маючи на гадці українців, З. Красівський застосовував поняття “нація”, а інші національності називав “народами”: “Ворог <...> заніс кривавий ніж над життям української нації!” [2, арк. 299 зв.]; “Ми як нація, вже не раз здвигали себе з попелу” [8, с. 25]; “...ми <...> в наші часи стали такими “єдналиками”, що закликаємо об’єднатися не тільки нацією, а й з іншими народами, навіть з нашими ворогами” [8, с. 24]. Таке, хоча й поодинокі, застосування стверджувало, що Зіновій Красівський сприймав націю як окрему кровно-духовну етнічно-історичну спільноту. І разом з тим, він допускав необхідність і важливість взаємодії між націями однієї держави, обстоюючи пріоритетність інтересів нації своєї, української.

Поняттю “український народ” (*розуміти – “українська нація” – О. В.*) відведено особливе місце у творчості Зіновія Красівського. В його творах українці виступають об’єктом неперервної ворожої експансії, унаслідок чого їх життя простує довготривалим мученицьким шляхом. Історію впокорення України З. Красівський розпочинав від княжої доби, коли вороги наступали “...через Карпатські перевали, / З Дикого поля. / З литовських нетрів. / З нахабного Заходу” [20, с. 14]. Та, як доводив, особливо нестерпним склалося становище українців в умовах поневолення московським царським й російським імперським режимами. Тому в рядках його поезій і прози тематика українсько-російських взаємин є провідною, актуальною і болючою. Непохитний націоналіст однозначно негативно оцінював політику Московії–Росії стосовно українців та гнівно ганив тих, хто приніс його співвітчизникам багатолітні страждання: “Мій ворог – Росія, яка своєю потугою заповонила нас, розтлила, примусила багатьох забути свою мову, віру, свої святині, – і довела нас до краю загибелі” [13, с. 83]; “Зогдили все: прадідівські обряди, / Розтлили свідомість, повинність, мораль / І силують нарід молитись на зраду, / Підніси до горла наточену сталь” [19, с. 72–74]. Зіновій Красівський не сприймав Української СРР–РСР, утвореної російськими лєнінцями. Він називав її безправним гвинтиком внутрішньої і зовнішньої політики СРСР, фактично, колонією більшовицької (комуністичної) Росії: “А що тоді таке УРСР? <...> Це не що інше як адміністративна одиниця, “Малороссия”, “Югозападний край”, “Хохландия”, “неотъемлемая часть” “единой и неделимой”, а уряд її – послушне знаряддя Москви, ставленики, і переважно україножери й русифікатори” [26, с. 292]. Як стверджує М. Якібчук, “основним ворогом і загрозою для української душі Зеновій Красівський вважав імперську російську свідомість, модифіковану в тоталітарну радянську систему” [43, с. 27]. Безкомпромисними стали його саркастичні інвективи, що лунали на адресу більшовицької (комуністичної) партії – єдиного провинника трагічної долі України в ХХ столітті: “За те, що “воля” в нас неволя, / Що пролилися крові ріки, / Що ми сьогодні духом кволі – / Я славлю партію велику!” [2, арк. 346]. В “Тактиці” й статті “Колонізатори і їх

попіаки" крок за кроком розкрито прояви "повновладності" і "терору" ВКП(б)–КПРС над українцями. Серед тих проявів – репресії 1920–1930-х рр., колективізація, Голодомор 1932–1933 рр., упокорення національно-визвольної боротьби в періоди радянської Західної України. Однак жорстокі дії радянської тоталітарної системи не зламали нації: "Не збайдужіли до своєї долі <...> широкі народні маси. Ні гоніння, ні тортури, ні тюрми, ні висилка, ні гіркі злидні не вбили в них живої думки" [2, арк. 300]. Українці плекали внутрішню силу, котра потребувала ідеологічної направленості й вияву чину, що їх пропонував націоналізм. З точки зору З. Красівського "націоналізм" і "народ" ("нація" – О. В.) взаємопов'язані, бо націоналізм – це "лакмусовий папірець сили нації" [30, с. 90], єдина зброя "поневоленого народу" [13, с. 83]. Отож, у Зіновія Красівського націоналізм – то визначальна ідейно-організаційна сутність, спроможна звільнити "український народ" від чужоземного володарювання.

Відповідно до ідеології націоналізму найкращим знаряддям захисту інтересів нації є держава. Вона також є оптимальним організмом самоорганізації національного життя. Ареал природного розселення нації і кордони її держави повинні збігатися. Форма існування української нації – Українська Самостійна Соборна Держава (УССД) [9, с. 35–36]. Здобуття УССД – найвища мета українського націоналізму [9, с. 36]. Зіновій Красівський, як ніхто інший із чисельної когорти представників українського опозиційного руху другої половини ХХ століття, обстоював необхідність проголошення УССД. У "Тактиці" він задекларував самостійність України основною метою діяльності організації: "Пора нам заманіфестувати перед світом свою волю, своє незламне бажання жити вільним життям у своїй самостійній, суверенній державі" [2, арк. 300 зв.]. Прагнення до волі простежується і в поезіях З. Красівського: "Ні, вирветься з вашого зашморгу світ! / Прозріє народ, і за волю повстане!" [20, с. 113–114], "[діть!!! Хай зневіри не знають серця!!! / Хай воля на крицю гартує завзяття!]" [21, с. 88–90], "О дужі! Хоробрі! За волю встаньте! / Тюремні кайдани порвіте!" [2, арк. 346 зв.]. При цьому, на його думку, створення самостійної України неминуче приведе до розпаду радянської імперії, адже "Україна для Росії – це не рука чи нога, це – серце. І тільки тоді, коли Україна стане самостійною, ми скажемо, що імперія розвалилася" [30, с. 90]. Водночас З. Красівський усвідомлював, що СРСР і, передусім, Росія добровільно не відмовляться від України, тому за її визволення доведеться боротися. Та боротьба має стати не лише зовнішньою – проти ворога-поневолювача, але й внутрішньою – за оздоровлення та відродження нації. В одному зі своїх виступів він говорив: "Нам треба думати, щоб підняти себе з занепаду морального, духовного і психологічного..." [8, с. 24], а в інших продовжував: "Ми повинні кожний у собі відродитися, набрати в собі сили і починати вже від сьогодні працювати на Самостійну Україну" [29, с. 175], "І слава всім тим, хто не сидить на запічку, хто не лежить на печі і хто не каже, що "моя хата скраю і мені все одно"" [13, с. 84]. Зіновій Красівський вважав, що тільки у результаті подвижницьких зусиль кожного представника нації можливе народження й становлення незалежної держави.

Зіновій Красівський стримано поставився до Акта проголошення незалежності України. Здавалося б, урешті здійснилася мрія заради котрої він віддавав кожен подих свого життя. Втім досвідчений націоналіст розумів, що незалежність утверджується не символікою, деклараціями чи виявами вуличної демократії, а важкою повсякденною працею у царині політики, економіки, релігії й культури. Влітку 1991 р., виступаючи на з'їзді Всеукраїнського товариства репресованих, він заявляв: "Ми маємо вивішені синьо-жовті прапори, тризуби. Ми маємо у Верховній Раді своїх представників. Ми маємо проголошену "самостійну Україну", власне, її "суверенність". Ми маємо багато дечого такого, від чого нам дух захоплює, – але ми, по-суті, нічого не маємо" [28]. Більше того, З. Красівський мав переконання, що проголошення незалежності України – то свідомо провокація радянсько-російської влади, здійснена з метою послаблення пильності українців: "Мое ставлення однозначне. Це все інспіровано нашим ворогом" [7]. Його також непокоїв зароджений меркантилізм колишніх побратимів-опозиціонерів, які бажали отримати високі посади та привілеї в новоствореній державі. Це, найперше, стосувалося тих, які претендували на посаду Президента України: "Люди, які були непримиренні до ворога, почали міняти свої інтереси і погналися за кандидатством" [7]. У той же час Зіновій Красівський бачив Україну демократичною державою: "І вже цілком не маю сумнівів у тому, що Україна, як держава, може бути тільки демократичною" [8, с. 25], а отже не відкидав загальноусталених принципів дотримання прав людини, народовиявлення, парламентаризму, багатопартійності, плюралізму. В одному з останніх інтерв'ю він відповідав: "Без сумніву, корінь демократії в активності громадян, а запорука – в забезпеченні прав людини" [8, с. 25]. Єдине, чого бажав, щоб утілення тих принципів в українські реалії відбувалося по-справжньому, без спотворень.

У творах Зіновія Красівського міститься всеохопна програма розбудови української держави. Він стверджував, що в Україні має діяти система влади, звична для демократичних країн Європи. За такої системи український народ формуватиме різнорівневі представницькі органи та обиратиме своїх провідників. І в той же час, З. Красівський не вбачав сенсу в роботі новостворених органів державного чи місцевого управління періодів "перебудови" або ранньої незалежності. З його огляду, Верховна Рада УРСР–України, ради місцевих рівнів, майбутня інституція Президента України ініціювалися й комплектувалися колишніми радянськими функціонерами, а тому не здатні обстоювати національні інтереси: "Мова йде про тих людей, які вважають, що можна співпрацювати в советській системі, набрати більшість в советах, і таким чином упорядкувати життя в Україні" [6]; "Блефує уряд, що він хоче перебудуватися, блефують новоутворені партії, дембьоки у т. зв. Верховній Раді, блефує поголовна більшість суспільства в тому, що вона працює або що хоче працювати" [25, с. 8]. Він також відкидав можливість ефективного співробітництва в українських органах влади представників компартії та руху спротиву. Адже саме комуністи нищили Україну, а опозиціонери так чи інакше несли в собі відбитки радянської дійсності: "Ці люди вийшли з советської системи і в процесі своєї діяльності хотіли цю систему лише покращити, не ставили перед собою мету позбутися російської окупації, відновити самостійну державу..." [6]. Загалом, Зіновій Красівський виступав за

таку владу в Україні, котра представлятиметься нововихованими патріотично налаштованими достойниками української нації й наповнюватиметься націоналістичним змістом.

Реалії і перспективи розвитку української економіки Зіновій Красівський також аналізував із націоналістичної точки зору. Найперше, він переймався традиційно актуальним для українців аграрним питанням. У статті “Колонізатори і їх посіпаки” автор детально розкрив негативні наслідки радянського господарювання на селі. Він зазначав, що “колгоспно-радгоспна система експлуатації селянської праці порочна в самій своїй основі, що при існуючих аграрних відносинах і способі ведення сільськогосподарського виробництва з кризи вийти неможливо” [16, с. 14]. Характеризуючи місце і роль колгоспів в економіці СРСР, З. Красівський підкреслював: “Держава грабує селянство, бо ціни на сільськогосподарську продукцію в багато разів нижчі вартості виробленої продукції, особливо якщо врахувати низьку продуктивність селянської праці внаслідок слабкої механізації виробничого процесу” [16, с. 12]. Він називав хижацьким ставлення центральної влади до аграріїв України: “Щоб стягнути з України <...> велику кількість сільськогосподарських продуктів і сировини, колонізатори разом із своїми посіпаками вживають найрізноманітніших засобів, не виключаючи й насильних” [16, с. 12]; “Он на колгоспному лані / Жінки та діти потом сходять / За “палочку”, за трудовні...” [2, арк. 346 зв.]. У результаті такого ставлення українське село довело до зубожіння, а Україні й надалі відводилася роль сировинного придатка імперії: “Україна – найбагатша колонія Росії – постачає метрополію майже всіма основними сільськогосподарськими продуктами і сировиною” [16, с. 12]. Не кращим виглядав стан вітчизняної промисловості: “Хто звітується перед українським народом, чи хоча б перед його “урядом” за взяті з України промислову сировину, сталь, вугілля, нафту, газ, ліс і т. д. Такого рахунку ніхто не вів і не веде. Все воно “достояние советского народа”” [26, с. 292]. Зіновій Красівський бачив вихід із ситуації, що склалася, тільки в здобутті незалежності України. Тоді українці розпоряджатимуться власними ресурсами і за умови щоденної копіткої праці зможуть забезпечити собі достойне буття. Ще в 1960-х роках він писав: “Ми маємо прекрасну багату і щедрю батьківщину й якби повернути всі ці багатства, які дає наша земля на користь свого народу, то за кілька років вільного існування, ми пишалися би перед світом високим матеріальним рівнем, добробутом...” [26, с. 292]. Тими словами З. Красівський вкотре підтвердив необхідність самостійного господарювання для гідного життя забезпечення українців.

У другій половині 1970 – першій половині 1980-х рр. Зіновій Красівський відійшов від розгляду економічної проблематики. Свою націоналістичну діяльність зосередив у царині релігії і культури. Саме до цих питань привернена чи не найбільша увага в його доробках. Він доказував, що під час перебування України в складі іноземних держав національні освіта, наука, мистецтво та релігія зазнавали всіляких утисків з боку панівних влад. Проте, найбільш деструктивний вплив на духовне життя українців справила московсько-російсько-радянська окупація. Негативна роль московського фактора в духовно-культурному нищенні України окреслена у багатьох творах З. Красівського: “Вони завоювали нашу землю, вони на тій землі розпаношилися, вони на тій землі не дають нам дихнути, псують нам культуру, забирають від нас мову, освіту, – все в нас забрали, знищили!” [11]; “Ворог обкрадає нас... Він вбиває в нас нашу національну гідність і свідомість, русифікує, асимілює, потурначує з пеленок майбутнє покоління...” [2, арк. 299 зв.]; “Нема куди поставити ноги – / (Могили, кров, спалюжені святині) / А потурначені святі боги / Везуть у рай катів на спині” [20, с. 60]. Тому, усвідомлюючи вагоме значення релігії й культури для існування нації, Зіновій Красівський пропонував своє бачення програми їх відродження і піднесення.

Помітне місце у світоглядних орієнтирах та творчих виразах З. Красівського займали реалії і перспективи релігії в Україні. “І в тюрмі, і на волі він читав Біблію” [43, с. 135], відомих теологів. Дослідниця його літературної спадщини М. Якібчук наголошує: “Бог у З. Красівського – це втілення висоти й потуги духу” [43, с. 135]. В листі до О. Антонів він писав: “Для мене Ісус Христос – тип притягальний і беззаперечний тим, що він гуманізував віру, наблизив її до людей ще більше, поставив на допомогу людині найбідніший, найупокореніший” [43, с. 135]. Христова віра для З. Красівського – це безапеляційне дотримання заповідей християнства: “Я не можу збагнути, чи дійсно побожна людина, якщо вона хапає вила і намагається комусь проштрикнути живіт. Християнство має свої постулати, заповіді і їх не можна порушувати” [14, с. 87]. Він також ратував за відповідність зовнішнього вияву й внутрішнього стану душі християнина, наголошував на значному суспільно-регуляторному потенціалі християнських цінностей: “Кожного найгіршого чоловіка на засадах християнства <...> можна перевиховати” [12, с. 92], й, певною мірою, за умови дотримання національних пріоритетів, толерував поліконфесійність і віротерпимість. А от відсутність набожності, з огляду З. Красівського, веде суспільство до розтління: “Амінь. Забрало людям молитов. / Розбита в друзки дошка порятунку... / Хіба осягнеш нині ситим шлунком, / Де воля, правда, істина, любов?” [20, с. 50–51]; “якщо ми не піднімемо катехизацію, якщо ми серйозно не будемо ставитися до того людського, до чого нас кликали пророки, месії, мудреці, філософи – то ми в тій деградації тільки самі собі пошкодимо й будемо йти ще до дальшої погибелі” [29, с. 172]. Як згадували українські опозиціонери, він неодноразово говорив, що “через відродження високохристиянських принципів відродиться духовність українського народу” і “лише через духовне відродження народу може прийти його скріплення, оздоровлення” [43, с. 137]. На гадку Зіновія Красівського, повернення українців до християнських традицій дорадянської доби, невіддільність релігійного і політичних факторів стане вагомою складовою успішності незалежної України.

Віру Христову З. Красівському прищеплювали батьки та Українська греко-католицька церква. Тому він не міг змиритися з її забороною. Вступивши до лав УГГ, свою місію вбачав у домаганні легалізації УГКЦ: “Я особливо зажурений станом Греко-Католицької Церкви на Україні. Цю справу я не полишу на самоті, я займуся нею зокрема і покажу цілому світові, що заборона її не тільки антиконституційна і антигуманна, а – злочинна” [5, с. 351]. Думка й слово Зіновія Красівського не розходилися з ділом. У кінці 1980-х рр. він

перебував серед активістів відновлення УГКЦ, піднімав людей до праці на потреби Церкви (допомагав відбудовувати жіночий монастир у селі Гошів Долинського району Івано-Франківської області) [4, с. 65], виконував інші обов'язки практикуючого християнина.

За прикладом попередніх поколінь українських націоналістів Зіновій Красівський на чільне місце ставив питання освіти. Він жив переконанням, що знання змінять свідомість українців, і вони зможуть вирватися з комуністичного ярма. Виходячи з цього, насамперед, переймався навчанням своїх дітей. Відбуваючи покарання у Владимирському централі, постійно спонукав синів Мирослава і Ярослава добре вчитися, читати українські книги. Він, узагалі, вважав, що в справі освіти починати треба з себе, а потім навчати інших.

На думку З. Красівського, українська школа має вирізнитися націоналістичною спрямованістю. Виховання дітей повинно опиратися на традиції національно-визвольної боротьби. В "Тактиці УНФ" він окреслив завдання кожного виховника – "як можна глибше поширювати свої впливи в своїйому середовищі, <...> пробуджувати приспані настрої часів визвольних змагань... Все це внесе в народ необхідний для революційного піднесення фермент" [2, арк. 301 зв.]. Там же З. Красівський наголосив на важливості націоналістичної пропаганди серед молоді: "Обов'язково звернути пильну увагу на молодь" [2, арк. 301 зв.]. І далі продовжив: "Підбираючи свідомих у національному відношенні юнаків і дівчат, ми мусимо донести до них слово правди" [2, арк. 301 зв.]. Згідно із баченнями З. Красівського, патріотичним вихованням юнацтва повинна опікуватися школа ("дати кожному політичну освіту, освіту Національно-визвольної боротьби" [29, с. 173]), а школою – свідомо націоналістична громада ("Нам необхідно звернути пильну увагу на наших діточок. Нам треба думати над тим, щоб контролювати школи, вчителів" [14, с. 87]). Щоб у школі запанували проукраїнські настрої, слід формувати навички самовиховання серед учнів. Для цього треба використати методику ОУН періоду 1930-х рр. Тоді в кожному навчальному закладі діяли юні симпатизи націоналістичної ідеології, які займалися пропагандою серед однолітків. У "Тактиці" та інших творах З. Красівський висловив свої міркування щодо ефективності такого підходу: "Достаточно одного енергійного юнака в школі, як все здоровіше в ній буде охоплене патріотичним впливом..." [2, арк. 301 зв.]; "І якщо <...> передати естафету минулих поколінь поколінням наступним, – наш рід буде жити, незалежно від того, які обставини складуться" [15, с. 85]. Зіновій Красівський ясно осмислював, що з молодого покоління, яке любитиме Україну і жертвуватиме задля неї, виростуть майбутні здобувачі та утверджувачі незалежності Батьківщини.

Дієвим засобом націоналістичного виховання З. Красівський визнавав літературу. Він закликав літераторів: "Вдарте по тиранах полум'яним словом, викрешіть іскру, а народ запалить від неї похідні смолоскипи. Відроджуйте революційну підпільну поезію: хай не ржавіє свята зброя! Хай ваше натхнення кличе патріотів на боротьбу!" [2, арк. 302]. Загалом, З. Красівський підносив вагу полум'яного слова – генератора духу – у багатьох своїх прозових та поетичних творах. За неможливості збройної боротьби чи політичної активності він сам узяв у руки перо і долучився до літературного чину. І хоча твердив, що "підняти національну свідомість можна в сто разів швидше революційними методами, а не поступовим словесним переконанням" [43, с. 32], його рими виявилися вразливішими, ніж зброя. Кожен рядок його "Месника" чи "Невольницьких плачів" може стати цитатою до будь-якої тези ідеологічних формулювань українського націоналізму.

Зіновій Красівський не зрадив собі жодним прозовим чи поетичним словом. І тому особливо загострено сприймав вияви запродавства представниками української інтелігенції – побратимами-літераторами – речниками українськості. "О дипломовані раби! / Чого вас мати, борзописці, / Не задушила у колісці?! / Не знав би наш народ ганьби" [20, с. 66–67], "Не поет той, хто не кличе / свій народ на бій кривавий / В час неволі, а співає / Ворогові його славу" [2, арк. 347 зв.], – такі безкомпромісні звинувачення лунали у численних поетичних рядках З. Красівського. Він не вибачав угодовства за будь-яких умов, тим людям, які мали слугувати прикладом совісті поневоленій нації.

Опубліковані літературні, мемуарні та публіцистичні твори Зіновія Красівського демонструють потужний інтелект та всебічність культурного рівня його особистості. Він завжди виявляв глибокі знання з античної і слов'янської міфології, теології, філософії, всесвітньої й української історії, політології, економіки, зарубіжної й української літератури, інших гуманітарних наук чи мистецтв. Захоплювався фотографією, "мав неабияке замилювання до малярства, графіки <...> сам різьбив по дереву" [10; 36; 19]. Попри володіння польською, німецькою й російською вивчав англійську мову [36]. Тому прагнув, щоби всі українці також виростили на кращих зразках світового розуму: "Явища, котрі сприяли збагаченню української культури, <...> знаходили в нього розуміння і захоплення" [43, с. 36]. Разом з тим хотів, щоб одноплемінники пам'ятали свою історію, плакали свою мову, та культуру. В одному з останніх інтерв'ю З. Красівський сказав: "Мусимо усвідомити, що наш порятунок – у нашій любові до нашого народу, мови, звичаїв" [8, с. 24]. Отож, як і в інших сферах буття, Зіновій Красівський обстоював національний характер культурного розвитку майбутньої Української Самостійної Соборної Держави.

Згідно з ідеологією українського націоналізму УССД здобувається єдиним способом – революційним. Українська Революція є перманентною і завершиться аж тоді, коли УССД пройметься українською націоналістичною буденністю [9, с. 36; 38, с. 32–34]. Зіновій Красівський зроду не відступав від цих ідеологем українського націоналізму. Й хоча дослідники намагаються надати його націоналістичним переконанням демократичного, миротворчого характеру, він ніколи не йняв віри, що Україна здатна здобути незалежність конституційним способом. А тому, ніколи не відкидав можливості силового подолання загарбників. Чи в "Тактиці", чи в статтях, а чи в листах З. Красівського видно, що він допускав застосування зброї проти ворогів української нації: "...щодо демократичного націоналізму, то такого на практиці немає і не може бути. Може бути і буде націоналізм адекватний протилежній стороні. Будуть із

нами говорити – і ми будемо. Будуть нас бити, то ми змушені будемо боронитися” [31, с. 136]; “...ми маємо політичну концепцію національно-визвольної боротьби, яка співпрацю з окупаційним режимом відкидає <...> і не відкидає збройної боротьби” [25, с. 10]; “...смерть одного героя приносить народів більше користі, як обивательське життя в покірному рабстві сотень чи навіть тисяч” [2, арк. 300 зв.]. Всі його поезії і прозові рядки теж пронизані радикальними настроями.

Якби процитувати всі революційні заклики З. Красівського, знадобилося би переписати всі його твори. У поетичній збірці “Месник” автор спонукав до боротьби майже у кожному вірші: “Доволі! Хай літаври б’ють / І в бій скликають сурми!” [2, арк. 346 зв.], “О дужі! Хоробрі! За волю встаньте! / Тюремні кайдани порвіть!” [2, арк. 346 зв.], “Я йду на бій! Вже тисячні когорти / Шикують ряд, земля гуде! / Йдуть лавами, невпинно, гордо – / Повстання переможно йде!” [2, арк. 347 зв.]. Революційні гасла рясніють також у “Невольницьких плачах”: “Народе мій, прийми мої плачі!.. / О, як би ти, причащений сльозою, / Повстав увесь з тираном до двобою, / Загартувавши у сльозах мечі!” [31, с. 17], “Гриміте в литаври: / – За мною! / На бій! / Я дух невмирущий народу! / Вставайте! / Вставайте! / Вставайте мерщій! / Свободу народам! / Свободу!” [20, с. 73–74], “Посплітайте вінки з надмогильних промов, / Закосичтесь у траурні квіти, / Омочіть свої пальці в розхлюпану кров / Ворогами по цілому світі” [31, с. 78] і т. д., і т. п. Аналізуючи поезію З. Красівського, М. Якібчук неодноразово підкреслює: “Зіновій Красівський не мислив себе поза процесом боротьби” [44, с. 17], “він бачив сенс боротьби завжди, навіть тоді, коли інші зневірювалися” [44, с. 19]. Він змагався щодень і в поразках визнавав резон.

Усяка революція потребує засобів. Таким засобом – “зброєю”, зрозуміло в переносному значенні, Зіновій Красівський признавав націоналізм: “Я давно свято переконаний, що єдиною зброєю поневоленого народу є націоналізм” [13, с. 83], “це єдина зброя, яка може допровадити нас до створення держави” [30, с. 30]. Він доводив, що тільки націоналізм здатний привести до мети Української Революції: “Націоналізм сьогодні – це сума зусиль та прагнень нації, яка опирається на власні сили і таким чином прагне дійти до побудови Української Самостійної Соборної Держави” [30, с. 89]. Тому усякий свідомий українець повинен нести в своєму серці ідеологію націоналізму. Побажання З. Красівського, висловлені в 1991 р., залишаються злободенними: “Я хочу побажати вам, щоб усі ви й кожен зокрема, до кого проникла свідомість націоналіста, зберігали той ясний промінь у собі, кріпили його, щоб ви ставали аскетами у націоналізмі, щоб ви були українськими камікадзе! Бо тільки від того залежить успіх нашої боротьби” [13, с. 84]. Власне, завдяки самовідданості “українських камікадзе” й неперервності їх національно-визвольних змагань вдалося проголосити незалежність України.

У серпні 1991 р., напередодні й після проголошення незалежності України, З. Красівський не бачив підстав для спочинку на лаврах. У своїх останніх інтерв’ю він констатував: “Наша справа вирішується не президентом, а національно-визвольною боротьбою українського народу” [6]. Поза всяким сумнівом, малася на увазі боротьба у вигляді титанічної самовідданої роботи за відродження традицій, повернення історичної пам’яті, формування нової самосвідомості, зрештою, ствердження економічної та політичної самодостатності. Адже вороги України не зникли. Вони перевтілювалися, пристосовували методи поневолення до реальї, що склалися. “І якщо ми цього не усвідомимо, не організуємося і не дамо відсіч – чуда не буде!” [11], – застерігав Зіновій Красівський. Тут же пропонував шляхи подвижництва: “Ми повинні повернутися до тих днів, коли пролунали останні постріли національно-визвольної боротьби, підняти той прапор, скинутий ворогом з наших святин, кріпити нашу єдність, наш дух, підтримувати нашу Церкву – і тільки тоді ми зможемо стати як партнери у боротьбі з нашим ворогом” [11]. На його переконання, Українська Революція не припинилася. Вона трансформувалася, еволюціонувала: від боротьби за національне визволення до практики за національне існування.

Інтереси нації відстоюються чином (“діяльність, дія, праця” – *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – С. 1609*) [9, с. 32]. Зіновій Красівський інтерпретував поняття чину своїм життєвим прикладом та словом. Він завжди обмислював свою діяльність: “Народе мій, стою перед тобою / І держу звіт за всі свої чини...” [2, арк. 347 зв.], визнавав її важкість, деколи марність: “А я – мов клин між “треба” і “не вірю”, / Шепочу нишком: “Бути чи не бути?!”” [20, с. 53]. Та пропри все, іншого способу вияву любові до своєї нації не приймав: “Найгірше – пасивність, збайдужіння до патріотичного обов’язку, коляборація” [5, с. 351]. Активності вимагав й від інших: “Треба починати роботу... Очищатися самому, оздоровлювати свої сім’ї, виховувати дітей” [25, с. 14]. Запоруку життєствердження українців вбачав у їх щохвилинному чині: “Нам треба докласти дуже багато праці для того, щоби ми стали, кожний зокрема, людьми. Щоби ми хотіли бути людьми і щоби ми хотіли тягар обов’язку людського нести на своїх плечах” [29, с. 171]. За міркуваннями З. Красівського дієвість більшості людей здатна звільнити націю та об’єднати її кордонами незалежної держави. Постійність і неперервність чину є запорукою життєствердження нації.

Зіновій Красівський вивів формулу розгортання чину. Чин потребує жертвності, а та, в свою чергу, несумісна з матеріальною складовою, котрої так жадають люди. Через те до дії здатний той, хто готовий поступитися буденними потребами. “...Тільки від того залежить успіх... – наскільки ви зможете у собі витравити зайвину, наскільки ви відсунете від себе ситу закуску, добру випивку, веселу компанію, наскільки ви приварите руки до чепіг національної справи” [13, с. 84], – говорив З. Красівський 9 лютого 1991 р. під час теоретичної конференції націоналістів у селищі Славськ Львівської області. Він знав: жертвних людей дуже мало, і то невдовзі стане проблемою української нації: “Дуже мало в Україні є людей, які, прочитавши слова Ісуса Христа “Кидай свого батька, матір, дітей, роздай майно і йди за Мною” вчинили би так. Людей, які готові стати аскетами во ім’я ідеї, у нас нема. Ми хочемо жити привільно, добре, <...> і у своєму загалі ми дуже далекі від боротьби” [30, с. 90]. Цінності й пріоритети, деформовані комуністичною системою,

відновлюватимуться десятиліттями. "Й тільки тоді, коли ми станемо людьми, коли все особисте відійде на задній план і наперед вийде сила духу, сила розуму, сила громадянської солідарності, сила обов'язку перед Батьківщиною і перед нашими нащадками, – ми зможемо покращити свою долю" [12, с. 92], – оголошував З. Красівський стратегію і тактику чину українців.

Творчість Зіновія Красівського охопила усі складові української націоналістичної проблематики. Він сформулював новітні бачення філософської концепції українського націоналізму, оглянув історію поневолення українців, визначив умови звільнення та становлення України, окреслив програму українського державотворення, схарактеризував тяглість і перспективи Української Революції та українського націоналістичного чину. Творча спадщина, попри її загальну нечисельність, зробила З. Красівського відомим у середовищі представників українського руху спротиву другої половини ХХ століття. Літературні, мемуарні та публіцистичні твори розкрили його світогляд і подвижницький шлях. Розглядаючи взаємовідношення між його творчими і життєвими виявами, М. Якібчук підсумовує: "Життєва модель Зеновія Красівського – то реальне втілення своїх ідейно-моральних принципів. У нього не було відстані чи суперечності між ідеєю і життєвим вибором, між словом і вчинком" [43, с. 37], "З. Красівський, був, насамперед, людиною Чину, людиною конкретної дії, боротьби. Нагадував Сізіфа" [43, с. 158]. Такі характеристики доводять: Зіновій Красівський повсякчас відчував і виявляв любов до своєї нації, до рідної України, а його тернистий шлях віддзеркалив минувшину українців і слугуватиме прикладом для сучасників.

Джерела та література

1. Архів управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області (Далі – АУ СБУ). – Спр. 7536 П. Уголовное дело № 64 по обвинению Квецко Дмитрия Николаевича, Красивского Зиновия Михайловича, Дяк Михаила Дмитриевича, Кулынин Василия Ивановича в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 56 ч. 1 и 64 УК Украинской ССР в 14 томах. – Т. 3. – 437 арк.
2. АУ СБУ. – Спр. 7536 П. Уголовное дело № 64 по обвинению Квецко Дмитрия Николаевича, Красивского Зиновия Михайловича, Дяк Михаила Дмитриевича, Кулынин Василия Ивановича в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 56 ч. 1 и 64 УК Украинской ССР в 14 томах. – Т. 10. – 348 арк.
3. Енциклопедія історії України : у 10 т. / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2008. – Т. 5 : Кон–Кю. – 2008. – 568 с.
4. Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу / Упорядники Р. Коваль, В. Рог. – К. : Діокор, 2005. – 256 с.
5. Заява Красівського Зіновія Михайловича // Українська Гельсінська Група. 1978–1982. Документи і матеріали / Упорядкував і зредагував Осип Зінкевич. – Торонто–Балтимор : Українське Видавництво "Смолокип" ім. В. Симоненка, 1983. – С. 349–355.
6. Інтерв'ю з Красівським З. М., 1929 р. нар., с. Витвиця, Долинський район, Івано-Франківська обл. Запис 08.1991, інтерв'юєр Коваль Р. М. / Р. М. Коваль // Нескорена нація. – 1991. – Вересень. – № 2. – С. 3.
7. Інтерв'ю з Красівським З. М., 1929 р. нар., с. Витвиця, Долинський район, Івано-Франківська обл. Запис 04.09.1991, м. Моршин, інтерв'юєр Коваль Р. М. [Машинопис] / Р. М. Коваль // Особистий архів Ковалів Р. М.
8. Інтерв'ю з Красівським З. М., 1929 р. нар., с. Витвиця, Долинський район, Івано-Франківська обл. Запис 14.02.1991, інтерв'юєр Соколюк Л. / Л. Соколюк // Український політичний дайджест. Огляд преси. Додаток до журналу Українські проблеми. – 1991. – № 1. – Січень-червень. – С. 22–26.
9. Касьянов Г. В. Ідеологія ОУН : історико-ретроспективний аналіз / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2004. – № 1. – С. 29–42.
10. Красівський З. Володимирський централ / Зіновій Красівський // Українські проблеми. – 1991. – Число 2. – С. 13–47.
11. Красівський З. Дорогі брати і сестри! [Виступ на мітингу, присвяченому 82-й річниці з дня народження Степана Бандери (30 грудня 1990 р., м. Львів)] / Зіновій Красівський // Свіча – 1995. – № 82 (515). – 9 листопада. – С. 2.
12. Красівський З. Дорогі брати і сестри! [Слово при закладанні пам'ятника Олексі Гасину–"Лицарю" (с. Конюхів, Львівська обл.)] / З. Красівський // Українські проблеми. – Число 2. – 1991. – С. 92–93.
13. Красівський З. Дорогі друзі! [Виступ на теоретичній конференції націоналістів (9 лютого 1991 р., с-ще Славськ, Львівська обл.)] / З. Красівський // Українські проблеми. – Число 2. – 1991. – С. 83–84.
14. Красівський З. Дорогі друзі! [Виступ під час створення Стрийського осередку Всеукраїнського політичного об'єднання "Державна самостійність України" (21 лютого 1991 р., м. Стрий, Львівська обл.)] / З. Красівський // Українські проблеми. – Число 2. – 1991. – С. 85–88.
15. Красівський З. Дорогі сусіди, дорога родино, односельчани, друзі! [Виступ Зеновія Красівського на творчому вечорі у Витвиці (12 листопада 1990 року)] / Зіновій Красівський // Історія Витвиці в документах і спогадах / [Передм. та післясл. Ольги Витвицької]. – [Б. м. : б. в.], 1992. – С. 83–87.
16. Красівський З. Колонізатори і їх посіпаки / З. Красівський // Воля і Батьківщина. – 1965. – Рік II. – Січень. – Ч. 4. – С. 12–15.
17. Красівський З. Листи з в'язниці до рідних / Зіновій Красівський // Свіча. – 1995. – № 82 (515). – 9 листопада. – С. 3.
18. Красівський З. Листи з неволі / Зіновій Красівський. – 82 с. // Експозиція музею ім. З. Красівського села Витвиця Долинського району Івано-Франківської області.
19. Красівський З. Невольницькі плачі / [Передмова Юрія Зайцева]. – Львів : Інститут українознавства НАН України, 1995. – 96 с.
20. Красівський З. Невольницькі плачі / Зіновій Красівський. – Брюссель : Видавництво "Література і мистецтво", 1984. – 144 с.
21. Красівський З. Невольницькі плачі : Поезії / Вступ. сл. Р. Ковалів, Післямова авт. – К. : Ред. газ. "Незборима нація", 1991. – 132 с.
22. Красівський З. Невольницькі плачі. Поезії / Зіновій Красівський. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство "Вік", 1995. – 104 с.
23. Красівський З. "Перекидаємо живий міст" [Виступ на Установчому Зборі Всеукраїнського політичного об'єднання "Державна Самостійність України" (ДСУ) (08.04.1990 р.)] / Зіновій Красівський // Визвольний шлях. – 1990. – Вересень. – Річник XLIII. – Кн. 9 (510). – С. 1068–1070.
24. Красівський З. Поезії з циклу "Месник" / Зіновій Красівський // Українські проблеми. – 1992. – № 5. – С. 104–108.

25. Красівський З. Становище України в сучасному світі / З. Красівський // Українські проблеми. – 1991. – Ч. 1. – С. 7–14.
26. Красівський З. Хто вони? / Зіновій Красівський // Воля і Батьківщина. – 1966. – Квітень. – Ч. 14. // Український Національний Фронт : Дослідження, документи, матеріали / Упоряд. М. В. Дубас, Ю. Д. Зайцев. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 291–294.
27. Красівський З. Шановні і дорогі подруги і друзі! Пані і панове! [Виступ на Міжнародній конференції “Національно-визвольна боротьба 20–50-х років України” (25–26 червня 1991 р.)] / Зіновій Красівський // Воля і Батьківщина. – 1995. – Число 1 (17). – С. 61–62.
28. Красівський З. Що ми маємо на сьогоднішній день? [Виступ на з'їзді товариства репресованих] / Зіновій Красівський // Свіча. – 1995. – № 82 (515). – 9 листопада. – С. 3.
29. Красівський З. “Я народився у 1929 році...” [Виступ на творчому вечорі (20 липня 1991 р., м. Миколаїв, Львівська обл.)] / [Зіновій Красівський] // Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу / Упорядники Р. Коваль, В. Рог. – К. : Діюкор, 2005. – С. 167–175.
30. Красівський З. Я повинен представити вам стан нашого сьогоднішнього політичного життя... [Виступ на теоретичній конференції Української республіканської партії (23 лютого 1991 р., м. Київ)] / З. Красівський // Українські проблеми. – Число 2. – 1991. – С. 89–91.
31. Красівський З. М. Невольницькі плачі. Поезії / [Вступ. слово Р. Ковалю]. – 5-е вид. – Київ–Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”. – 2007. – 146 с.
32. Мостепан Я. Зеновій Красівський (1929–1991) / Я. Мостепан // Визвольний шлях. – 2001. – Вересень. – Кн. 9(642). – С. 66–78.
33. Островський В. “Невольницькі” дієвиці Зіновія Красівського в мемуарних та усноісторичних інтерпретаціях / Валерій Островський // Мандрівець. – 2011. – № 3. – С. 29–39.
34. Островський В. Роль Зіновія Красівського в діяльності Українського Національного Фронту / Валерій Островський // Галичина. – 2010. – № 17. – С. 191–201.
35. Островський В. Формування українського націоналістичного світогляду Зіновія Красівського / Валерій Островський // Мандрівець. – 2010. – № 2. – С. 38–45.
36. Перегук двох над безвістю : [Листування українського політв'язня Зіновія Красівського з членом Міжнародної Амністії американкою Айріс Акагоші] / Упоряд. та приміт. Л. Маринович, М. Мариновича; Худож. оформ. І. Гаврилюка. – Харків : СП “ІНАРТ”, 1995. – 160 с. : портр., 4 арк. фотоіл.
37. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Івано-Франківська область : У двох книгах. – Книга перша / Упорядник, автор передмови Л. Вардзарук. – Івано-Франківськ : Місто–НВ, 2004. – 984 с.
38. Сич О. Ідеологічні основи українського націоналізму / Олександр Сич // Основи націоналізму. Курс І. – Івано-Франківськ : Місто–НВ, 2008. – С. 25–41.
39. Українська Літературна Енциклопедія : В 5 т. / Редкол. : І. О. Дзеверін (відп. ред.) та ін. – К. : “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана. 1995. – Т. 3 (Т. 1 – 1988, А – Г, Т. 2 – 1990, Д – К) : К – Н. – 496 с.
40. Український Національний Фронт : Дослідження, документи, матеріали / Упоряд. М. В. Дубас, Ю. Д. Зайцев. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 680 с.
41. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. / Міжнар. благод. фонд В. Чорновола; [Редкол. : А. Пашко (голова) та ін.]. – К. : Смолоскип, 2002. – Т. 4: Листи: у 2-х кн. / Редкол. : А. Пашко (голова) та ін.; Упоряд. та комент. М. Коцюбинської та В. Чорновіла. – Кн. 1. / Упоряд. М. Коцюбинська, В. Чорновіл. Передм. М. Коцюбинська. – 2005. – 990 с. ; Кн. 2. / Упоряд. М. Коцюбинська, В. Чорновіл. Передм. М. Коцюбинська. – 2005. – 1068 с.
42. Юсип Д. Зіновій Красівський. Сторінками життя і творчості / Дмитро Юсип. – Івано-Франківськ : Видавництво “Нова Зоря”, 1999. – 96 с.
43. Якібчук М. В. І в храм свободи увійти. Творчість Зеновія Красівського та о. Ярослава Лесіва : дискурс національної ідентичності / М. В. Якібчук. – Коломия : ВПТ “Вік”, 2011. – 192 с.
44. Якібчук М. В. Творчість Зеновія Красівського та Ярослава Лесіва : дискурс національної ідентичності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10. 02. 01 / М. В. Якібчук ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2010. – 20 с.
45. Encyclopedia of Ukraine. Volume II. G–K / Edited by Volodymyr Kubijovič. – University of Toronto Press 1988. – P. 657–658.

Островский В. В. Украинская националистическая проблематика в творческом наследии Зино́вия Красивского

Стаття знайомить з творчим наслідком представителя українського націоналістичного руху: оунівця, повстанця, диссидента, правозащитника, борця за легалізацію Української греко-католицької церкви; політосудженого, політика і літератора Зіновія Красівського (1929–1991). Вперше розкриваються відення філософських концепцій українського радикального націоналізму, історії порабощення українців, умов звільнення і розвитку України, програми українського державотворення, неперервності і перспектив Української Революції і української націоналістичної діяльності, виражені З. Красівським в його поезіях, сочиненнях мемуаристики і публіцистики.

Ключевые слова: Зіновій Красівський, український націоналізм, українська націоналістична ідеологія, українське національно-освободительне рух, українська націоналістична проблематика.

Ostrovskiy V. V. The Ukrainian nationalistic issues in the creative heritage of Zinovyiy Krasivskiy

The problem under investigation is the creative heritage of Zinovyiy Krasivskiy (1929–1991), the representative of the Ukrainian nationalism: the member of the Ukrainian national and liberation movement, insurgent, dissident, human rights activist, fighter for the legalization of the Ukrainian Byzantine-rite Catholic Church; political prisoner, politician; man of letters. Firstly the article deals with the problems of investigation of the philosophical concepts of the Ukrainian radical nationalism, the history of enslavement of Ukrainians, conditions of liberation and establishment of Ukraine, the Ukrainian state programs, the development and prospects of the Ukrainian revolution, which were described by Zinovyiy Krasivskiy in his poetical and prose works.

Keywords: Zinovyiy Krasivskiy, the Ukrainian nationalism, the Ukrainian national ideology, the Ukrainian national and liberation movement, the Ukrainian nationalistic issues.